

ЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ КООПЕРАЦІЇ

В. К. Збарський, д. е. н., професор
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджується проблема формування економічного середовища як фактора розвитку кооперації малих форм господарювання та його вплив на можливість включити вироблену ними продукцію в маркетинговий ланцюг, підвищити додану вартість шляхом покращення первинної обробки та зберігання, підвищити її безпечність та якість, а також вирішити цілу низку їх соціально-економічних проблем.

Постановка проблеми. Головною метою аграрної політики на сучасному етапі є розбудова конкурентоспроможного агропромислового комплексу шляхом створення належних умов для прискореного розвитку ефективного підприємництва. Тобто створення сприятливого економічного середовища для забезпечення стабільності та ефективності розвитку агробізнесу.

Аналіз сучасного стану дослідження. Враховуючи, що кооперативи та їхні об'єднання – це невід'ємна складова нової організаційної структури вітчизняного сільського господарства, таке середовище, природно, не меншою мірою необхідне і для розвитку сільськогосподарської кооперації. Основними чинниками прийнятого економічного середовища для розвитку аграрної сфери є:

- сприятлива цінова та інвестиційна політика;
- стабільне стимулююче фінансування;
- достатнє фінансово-кредитне забезпечення на прийнятих умовах;
- створення ринків сільськогосподарської продукції та матеріально-технічних ресурсів;
- розвиток ринкової, фінансової, експортної та соціальної інфраструктури;
- захист внутрішніх та доступ до зовнішніх ринків;
- посилення регулюючого впливу держави на продовольчому ринку та економічних відносин у цілому в аграрному секторі.

Ці найважливіші складові сприятливого економічного середовища, що вирішальною мірою забезпечують прискорений розвиток агропромислового комплексу, створюються безпосередньо державою або, в усякому разі, при її активній участі.

Мета дослідження. Встановити умови для позитивних структурних зрушень в економіці аграрного сектору України на кооперативних засадах.

Виклад основного матеріалу. Розвиток кооперації – один з можливих шляхів вирішення проблеми соціального відродження села та істотного поліпшення життєзабезпечення сільського населення. Припинення негативних процесів у соціальній сфері села виключно важливий чинник становлення і розвитку обслуговуючої сільгоспооперації. Особливо важливе створення такого середовища для становлення й розвитку нової організаційно-правової структури сільського господарства, основою якої є дрібнотоварні господарства, засновані на приватній власності з широким використанням можливостей сільськогосподарської обслуговуючої кооперації. Нині понад 60 % трудомісткої сільськогосподарської продукції повсякденного споживання – картоплі 99 %, овочів – 88 %, фруктів – 81 %, молока – 80 % та м'яса – 38 % виробляється в особистих селянських і фермерських господарства та фізичними особами – сільськогосподарськими товаровиробниками, які не мають постійно діючих каналів реалізації такої продукції, особливо у віддалених від приміської зони селах, згодовується худобі або псується. Частина її потрапляє до кінцевих споживачів, але через посередників, чи продається селянам на стихійних ринках (табл. 1).

Світовий та історичний досвід переконливо демонструють, що найбільш вагомим аргументом на користь кооперативної ідеї є ефективне функціонування обслуговуючих кооперативів. В теперішніх умовах перехідного періоду, на нашу думку, необхідно на рівні урядової програми організувати підтримку створення обслуговуючих машинно-тракторних станцій на кооперативній основі. Особливістю механізаторських кооперативів є їх порівняно невеликий розмір, але при цьому досягається головне – використання на повну потужність кожної одиниці техніки при економії витрат на її транспортування та раціональне управління нею. Серед фермерів та інших приватних товаровиробників набувають також і форми найпростішого об'єднання у неформальні групи для спільного обробітку ґрунту, збирання врожаю, придбання й використання техніки, збуту виробленої продукції. Таке співробітництво, основане на взаємодовірі й селянській солідарності, не потребує письмового оформлення, але сприяє вирішенню в умовах фінансової кризи і дефіциту технічних засобів важливих виробничо-господарських завдань [1, 2].

Спеціалісти-аграрники, науковці, економісти і політики неоднозначно реагують на прийнятий у 2012 році Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію». Вони сприйняли лише сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи, а у виробничих

кооперативах вбачали повторення колишніх колгоспів. Проте закон повною мірою відповідає вимогам ринкової економіки, у ньому закладено основні кооперативні принципи.

Таблиця 1

Частка господарств населення у виробництві основних видів сільгосппродукції у всіх категоріях господарств України, %

Вид продукції	Рік						
	1990	1995	2000	2005	2010	2011	2013
Зерно	2,8	8,1	18,4	24,3	24,2	22,1	21,3
Цукрові буряки	0	2,6	12,2	21,5	7,9	8,5	15,7
Соняшник	2,4	4,4	12,5	21,2	17,5	15,9	14,6
Картопля	71,4	95,8	98,6	97,4	97,4	96,9	97,0
Овочі	26,9	72,7	83,1	89,3	88,1	84,3	88,3
Плоди і ягоди	53,6	83,6	81,8	88,2	83,6	84,2	80,7
М'ясо (у забійній вазі)	28,9	51,7	73,7	63,2	44,9	43,3	42,1
Молоко	24,0	45,3	71,0	81,2	80,3	79,7	77,5
Яйця	37,8	55,6	66,2	50,5	39,9	37,2	37,6

Джерело: дані Держстату України за відповідні роки.

Обслуговуючі сільськогосподарські кооперативи успішно працюють в Німеччині, США, Ізраїлі, Франції, Іспанії, Угорщині, Росії, Китаї та в інших країнах світу [2, с. 118]. Через такі кооперативи країни-члени ЄС реалізують 70 % продукції, Сполучені Штати Америки, Канада – 60 % та інші таким чином розв'язали проблему збуту продукції, вирощеної фермерами, шляхом підтримки створення ними прозорої постачальницької, заготівельно-збутової інфраструктури на засадах кооперації та її інтеграції з торгівлею, підприємствами харчової і переробної промисловості.

Економічна і соціальна справедливість, закладена в основних принципах створення кооперативів надала їм, як організаційно-правовій формі, динамічної стійкості, галузевої та міжгалузевої універсальності, бути самозабезпеченими й самодостатніми господарськими структурами (табл. 2).

Проте кооперація, по суті, це, насамперед, дійова форма економічного самозахисту сільськогосподарських товаровиробників від безконтрольної експансії приватного посередницького бізнесу, який набув особливого розмаху після відходу держави від виконання невласливих їй постачальницько-збутових функцій в аграрній сфері. А

на сучасному рівні – один із ефективних напрямів зміцнення нової організаційної структури сільського господарства й розвитку системи ринкових економічних відносин в агропромисловому комплексі.

Таблиця 2

Частка кооперативів на ринку сільськогосподарської продукції та послуг у країнах ЄС, %

Країна	Молоко	Плоди та овочі	М'ясо	Зерно і корми
Бельгія	50	70–90	20–30	–
Данія	93	20–25	66–93	87
Німеччина	55–60	60	30	–
Греція	20	12–51	5–30	49
Іспанія	35	15–40	20	20
Франція	49	35–50	27–88	75
Ірландія	100	–	30–70	69
Італія	38	41	10–15	15
Люксембург	80	–	25–30	70
Нідерланди	82	70–96	35	–
Австрія	90	–	50	60
Португалія	83–90	35	–	–
Фінляндія	94	–	68	–
Швеція	99	60	79–81	75
Великобританія	98	35–45	2	20

Заслуговує на увагу також спорідненість внутрігосподарського механізму виробничого і організаційно-економічна концепція обслуговуючого кооперативу, які будуються на єдиній методологічній базі – товарно-грошових відносинах, що, в свою чергу, потребують обґрунтованого ціноутворення.

Незважаючи на прийняття Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію», з боку держави відсутні дії, спрямовані на підтримку становлення і розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів як форми самозахисту економічних інтересів аграрних формувань від впливу комерційних структур.

Ситуаційні зміни, що відбуваються у процесі реформування, мають сприяти формуванню життєздатного кооперативного сектору аграрної економіки, який дасть змогу системно розвивати кооперативні відносини на основі єдиної програми та скоординованих дій державних органів і кооперативних організацій; забезпечити у

взаємовідносинах суб'єктів господарювання дотримання засад соціальної справедливості, взаємодопомоги та співробітництва.

Для ефективного функціонування кооперативів необхідне підвищення регулюючої ролі держави в напрямі:

- подальшого врегулювання відносин власності на землю та майно в напрямку ринку землі та захисту майнових прав власників;
- удосконалення фінансово-кредитного забезпечення й суттєвої підтримки новостворених кооперативних аграрних формувань;
- широкого розвитку ринкової інфраструктури аграрного виробництва на кооперативній основі;
- залучення інвестицій, включаючи іноземні, на оновлення й модернізацію основних засобів виробництва.

Висновки. Відродження і розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні – складна соціально-економічна проблема, яка має, крім економічного, багато інших аспектів: організаційний, фінансово-економічний, психологічний. Тому досягнення стабілізації та перехід до динамічного розвитку аграрного сектору значною мірою буде залежати від ступеня розвитку кооперативних відносин на селі.

На рівні держави необхідно здійснити невідкладні заходи щодо економічного захисту землі, відродження й утвердження правового статусу українських селян на приватну власність, забезпечити соціальні, культурно-духовні права та свободи людини і громадянина, переоцінку людських цінностей та активну участь селянства у формуванні громадянського суспільства на засадах кооперативної ідеї, яка сама стала ідеологією виживання і найефективнішим самозахистом інтересів селянства та основою стабільності сільського господарства цивілізованих країн світу.

Щоб поліпшувати добробут селянина, необхідно усвідомити корисність і необхідність кооперативної справи, адже без підтримки держави усі прагнення та бажання будуть малоефективними. Ця робота не повинна бути одноразовим заходом, а має перетворитися у постійно діючу програму, яка збагачує досвід кооперативної роботи, спрямованої на поліпшення соціально-економічного життя територіальних громад і розв'язання проблем сільського розвитку.

Список використаних джерел

1. Розвиток обслуговуючої кооперації в сільському господарстві України:[монографія] / за ред. професора В. К. Збарського. – К. ННЦ ІАЕ, 2010. – 243 с.
2. Свиноус І. В. Економічні аспекти функціонування особистих селянських господарств / І. В. Свиноус. – К. : ТОВ «Аграр Медіа Груп», 2010. – 418 с.

3. Месель-Веселяк В. Я. Кооперування селянських (фермерських) господарств // Сільські обрії. – 1998. – № 1–2. – С. 23–25.
4. Туган-Барановский М. М. Социальные основы кооперации. – М. : Экономика, 1989. – 469 с.
5. Чаянов А. В. Краткий курс кооперации. – М. : Московский рабочий, 1990. – 79 с.
6. Збарський В. К. Вклад всесвітньо відомого вченого Туган-Барановського у розвиток теорії кооперації / В. К. Збарський, П. К. Канінський. // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. – Вип. 2. – 2008. – С.458–461.